

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΠΕΡΙ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ.

«Πολλάκις γὰρ καὶ γέγονε, καὶ ἴσται βάρ-
βαρος ἢ Ἕλληξ, οὐχ ὑπ' ἀνθρώπων μόνον
γινόμενη μεταστάτος, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῆς
τῆς φύσεως, οὐ μείζωνος, οὐδὲ μειωνος
αὐτῆς γινόμενης· ἀλλὰ γὰρ νεωτέρως αἰεὶ,
καὶ πρὸς ἡμᾶς ἀρχὴν λαμβανούσας».
Οκλα. Δουκ. Περὶ Φύσ. γ'.

Α'.

Φιλόσοφος φύσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Καθὼς ἕκαστον μέλος σώφρονος οἰκογενείας διαφέρει τοῦ ἄλ-
λου κατ' ὑπηρεσίαν, τοῦτο μὲν ἐφορῶν ἐπὶ τὴν ἐσωτερικὴν οἰκο-
νομίαν, ἐκεῖνο δὲ ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν, ἕτερον δὲ φροντίζον περὶ
συγκομιδῆς προϊόντων, καὶ πάντα ἀσχολούμενα περὶ τὴν κοι-
νὴν ὠφέλειαν, οὕτω καὶ ἕκαστον ἔθνος, ἐὰν δοκίμως καὶ ἀξίως
ἀποτελῇ μέρος τῆς ἀνθρωπίνου συμπολιτείας, ἔχει οἰκείαν ἠθι-
κὴν βροπὴν, καὶ ἰδίαν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ προαγω-
γὴν τοῦ φωτισμοῦ. — Ὅθεν, τὸ μὲν κλίνει πρὸς τὴν βιομηχανίαν,
τὸ δὲ πρὸς τὸ ἐμπόριον, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀποικισμὸν· τοῦτο βέ-
πει πρὸς τοὺς πολέμους καὶ τὰς κατακτήσεις, ἐκεῖνο δὲ πρὸς
τὸ μοναρχικόν, ἢ τὸ ἱεροκρατικόν, ἢ τὸ ὀλιγαρχικόν πολίτευμα,
τὸ ἄλλο δὲ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, ἢ τὴν γεωργικὴν, κτλ.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ ΘΘΕΙΤΑΙ ΚΑΙ ΡΕΘΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΙΣΟΝΟΜΙΑΝ.

Σπανίως ἢ μελέτη τῆς ἱστορίας χορηγεῖ ἀξίωμα εὐκρινέστερον
τούτου καὶ προδηλώτερον.

Ἡ ἰσονομία εἶναι τὸ ἀρχαιότατον καὶ κύριον τῆς Ἑλληνικῆς
γενεᾶς κίνητρον· ὀρμηκτέριον γενναίων καθῶν· αἴτιον σωματικῶν

καὶ διανοητικῶν ἀγῶνων· σκοπὸς καὶ τέρμα τοῦ σύμπαντος βίου τῆς. Ὀλίγον τι καὶ ἀν σκαλίσης γῆν Ἑλληνικὴν, ἐντυγχάνεις πάντοτε καὶ πανταχοῦ τὸν χρυσόλιθον τούτον. Ἡ ἰσονομία εἶναι ἄξων περὶ τὸν ὁποῖον ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους στρέφονται καὶ πολιτεύματα, καὶ ἐπιστήμαι, καὶ γράμματα, καὶ τέχναι, καὶ ἀτομικαὶ δοξασίαι, καὶ θρησκευματα, καὶ πᾶν ὅ,τι συναπαρτίζει τὸν πολιτισμὸν. Λίθος θεμέλιος ἐθνικῆς συμπολιτείας, βᾶσις ἀστυκῆς καὶ δημοτικῆς νομοθεσίας· ἱστορικὸς νόμος διέπων τὴν ἀνάπτυξιν, καὶ ἐξηγῶν τὴν μακροβιότητα καὶ τὰς πολυμόρφους φάσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Βοηθεῖα τοῦ νόμου τούτου, ὅστις ὡσεὶ λαμπρὰ διαφωτίζει τὰ σκότη τῶν αἰῶνων, βοηθεῖα τούτου μόνον μᾶλλον εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἐθνικότητος, καὶ νὰ γίνωμεν αὐτόπται τῆς σοβαρῆς δραματικῆς παραστάσεως, ἧς αἱ πράξεις καὶ τὰ ἐπεισόδια συναποτελοῦσιν εὐρυθμὸν καὶ ἀρμονικὴν ἐνότητα ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀταξίας καὶ ἀνωμαλίας τῶν κοσμικῶν φαινομένων.

Ἡ ἰσονομία, ἀκρεΐδης, εἶναι ἡ ἐνστικτος ῥοπή πρὸς τὴν παῦσιν πάσης κοινωνικῆς ἀνισότητος. Κλίσις συνάμα καὶ κλήσις, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἱερὰ καὶ θεοκίνητος, ἡ δικαιοδοσία τῆς ὁποίας ἀφ' Ἑλλάδος ἀρχομένη, ἐφ' ὅλης σχεδὸν ἐπεκτείνεται τῆς ἐπιγείου σφαίρας!

Αὕτη ἡ ῥοπή, εἰς μὲν τὴν πολιτείαν ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνεξαρτησίαν, εἰς δὲ τὴν θρησκείαν τὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν ἠθικὴν· δύο εἶδη ἐλευθερίας συναπαντώμενα καὶ συνταυτιζόμενα ἐν τῇ γενικῇ, καὶ ἰδανικῇ, καὶ τελείᾳ τῆς συνανθρωπεύσεως ἐλευθερίᾳ. Εἰς δὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, πρὸς τὴν ἔρευναν τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, τοῦ κοινωφελοῦς, τῶν ἰσχυρῶν τούτων ὑπαυργῶν τῆς ἰσότητος. Εἰς δὲ τὴν ποίησιν πρὸς τὴν ἐξύμνησιν τῆς ἀνδρείας, τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν λοιπῶν τῆς ἐξαγοράσεως ὀργάνων. Εἰς δὲ τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, πρὸς τὴν βαθμιαίαν ἀνύψωσιν τῶν ὑποδεστέρων τάξεων διὰ τῆς ἐπαιζησεως καὶ ἰσοδιανομῆς τοῦ πλούτου.

Λοιπὸν, ἡ ἰσωνομία, ὑπὸ γενικὴν ἔποψιν, καὶ ὡς ὄργανον καὶ σκοπὸς προόδου θεωρουμένη, συνεναγκαλίζεται πάντα γενικῶς τὰ μέσα τῆς ἀνθρώπινοῦ βελτιώσεως. Καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦτον, ὅσα γένη κοπιῶσιν ὑπὲρ βελτιώσεως, ἐκδουλεύουσιν αὐτήν. Καθὲν τῶν ἔθνων συμμετέχει ταύτης κατὰ τὴν σημαντικότητα τῆς ὑπηρεσίας του.

Ἄλλ' ἐὰν πάντα τὰ συνεργαζόμενα ἔθνη συμμετέχουσιν αὐτῆς, παρ' ἡμῖν ὅμως τὸ θεῖον τοῦτο αἶσθημα εἶναι πλήρες, ἀκέραιον, ἀδιάφθορον, παντοδύναμον, ἀκατάβλητον ἄρχῃ καὶ τέλος τῆς ἱστορικῆς ἐνεργείας μας· κέντρον τῆς ζωῆς καὶ διανοητικῆς κινήσεώς μας· ἰσχύς τοσοῦτον δραστηρία, ὥστε ἰδιοποιεῖται τὴν οὐσίαν, καὶ ἀφομοιοῦται τῇ φύσει οἰκισθῆποτε φυλῆς, ταπειμένης εἰς ἄμεσον συγκοινωνίαν καὶ συνεπαφὴν μεθ' ἡμῶν.

Καθὸ δὲ πλήρες καὶ ἀκέραιον αἶσθημα, δὲν περιστρέφεται ἐντὸς περιορισμένης τινος περιφερείας. Ἐξέρχεται ἐπὶ πᾶσαν τὴν σφαῖραν τοῦ νοεροῦ καὶ νοητοῦ κόσμου, τρέχει πανταχοῦ, ρυθμίζει, τακτοποιεῖ, περικοσμεῖ, καὶ οὕτως εἰπεῖν, αἰθεροποιεῖ τὴν ἀκατέργαστον ὕλην, καθαρίζοντες, καὶ ἐργοπονοῦν τὰ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ προϊόντα.

Ὡς ἐκ τούτου τοῦ φυσικοῦ λόγου, τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶναι οὐπωδῶς πνεῦμα καθολικόν, τιμῶν καὶ θεραπεύον τὴν προαγωγὴν τῶν φώτων, πνεῦμα διατρέχον πανταχόσε καὶ μὴ διαμῆνον οὐδαμῶθι, κανονίζον τὸ μὲν ἐνεστώς διὰ τῆς πράξεως, τὸ δὲ μέλλον διὰ τῆς θεωρίας. — Ἐνῶ τὰλλα γένη διμερίθησαν τοὺς κλήρους τοῦ ἐξευγενισμοῦ, τοῦτο ἀνέλαθεν αὐτοὺς ἐξ ὀλοκλήρου. Εἶναι νοῦς ἐμβριθῆς καὶ ὀξύδερκίς ατος, προπαρασκευάζων τὴν ὕλην, καὶ γενόμενος φύλαξ ἄγρυπνος τῶν ἰδρώτων του, ὅταν ἅπαξ κατεργάσῃ αὐτήν.

Ταύτης δὲ τῆς φύσεως ἡ ἐνέργεια περισσότερον ἐνδεικνύεται καὶ διαγιγνώσκειται εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν θρησκευτικὴν, τὰ δύο ταῦτα εὐρύτερα τῆς θεωρίας καὶ τῆς πράξεως πεδία. Ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ τῇ θρησκευτικῇ, πρὸ πάντων, ὁ Ἑλληνικὸς νοῦς διακροῖται, ἐπεφάνη σοφὸς καὶ δημιουργός.

Διότι εἰς μὲν τὴν πολιτικὴν ἐδωρήσατο τὴν πρώτην τοῦ κόσμου πατρίδα, πρότερος πάντων εἰσγαγὼν ἐν τῷ κόσμῳ τὰς πατριωτικὰς ἀρετὰς, καὶ προδιδάξας τὸν ἠρωϊσμόν.

Διωργάνωσε πολιτείας πραγματικὴν, καὶ διεννόησεν ἰδανικὴν ἑτέραν. Πρῶτος, ἐπὶ γῆς πολιτισμοῦ, ἐνομοθέτησε τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα, καὶ διὰ ταύτης ἐνίσχυσε τὴν φιλοπατρίαν ὡς βάσιν καὶ σύνταξιν τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Κατὰ δὲ τὴν θρησκείαν, ὡσαύτως, πρῶτος καὶ μόνος αὐτός ὁ νοῦς ἐδογματίσε τὰς αἰώνιους ἀληθείας· ἐπαγίωσεν, ἐπιφοιτήσας θείας ἐμπνεύσεως, τὴν ἠθικὴν ἰσότητα τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐν τύποις θεολογικοῖς διὰ παντός ἐστερέωσε τὴν μεγάλην ἰσοπολιτείαν τῆς οἰκουμένης, θέσας ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τὸν Σωτῆρα Θεόν.

—Τοιουτοτρόπως ὁ Ἕλληνισμός, διὰ μὲν τῆς πολιτικῆς του κλήσεως, συνέταξεν ὑπὸ τοῦς αὐτοῦς ἐλευθέρους θεσμοῦς φυλάς βαρβάρους καὶ δούλους λαοῦς, ποιήσας τὴν γῆν ἅλην πολιτῶν πατρίδα.

«ἴλις πανταχοῦ γε πατρὶς ἡ βόσκουσα γῆ,».

Διὰ δὲ τῆς θρησκευτικῆς αὐτοῦ κλήσεως κατεβίβασεν ἐξ Οὐρανοῦ τὰ ἀτελεύτητα καὶ αἰώνια τῆς ἀθανασίας μυστήρια. Ἡ πατρὶς, ἀφ' ἐνός, ἡ πίστις, ἀφ' ἑτέρου· τὸ ὄρατον ἐντεῦθεν, ἐκείθεν τὸ ἀόρατον, ἰδοὺ ἡ συστολὴ καὶ διαστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς καρδίας· αἱ δύο ἀλληλοδιάδοχοι κινήσεις, δυνάμει τῶν ὑποίων ζῆ, πνέει, καὶ δι' ὧν κοινωνεῖ μετὰ τοῦ Πλάστου καὶ μετὰ τῶν πλάσματων, μετὰτε τοῦ ὄρατου καὶ τοῦ ἀόρατου κόσμου.

ΠΑΤΡΙΣ καὶ ΠΙΣΤΙΣ! Ἱεραὶ, θεταί, παμφίλιτατοι λέξεις τῆς ἱστορίας μας.

Β΄.

Στερίξεις τῆς πολιτικῆς παραδείσεως.

Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ Ἑλλὰς, ἀπὸ τοῦ ἀπλῶς πολιτικοῦ σταδίου τῆς ἀρχαιότητος, ἔπου περιήλθεν ἤδη τὴν ὅλην κύκλον τῆς πράξεως, ἠτοιμάζετο νὰ μεταβῇ θεοκαλεστικῶς εἰς εὐρύτερον

δρίζοντα, ἔκρινεν ἐπωφελές νά ἐμπιστεῖται τήν ἐνδοξόν μνήμην τοῦ μεγαλείου τῆς εἰς τι σημαντικόν πρόσωπον ἱστορικόν, ὅπως διὰ μέσου τούτου μεταδώσῃ πρὸς τοὺς ἀπογόνους τὴν παράδοσιν τῆς πολιτικῆς Πατρίδος, τὸν πλοῦτον τῶν ἐθνικῶν ἀρχῶν. — Περὶ θρησκείας οὐδεὶς λόγος; ἡ παράδοσις τῆς θρησκείας ὥφειλε νά λάβῃ διάφορον διεύθυνσιν.

Ἰπάρχει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, στιγμὴ τις ἀξιωματικῆς νευτος, τὴν ὁποίαν ὁ Πλούταρχος μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἀναφέρει·

Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἐπισκέπτεται τὸν τάφον τοῦ Ἀχιλλέως, χεῖρ ἔλαβη ἐπὶ τοῦ τύμβου, ἐπιθέτει στεφάνους δαφνίνους, καὶ καλεῖ τρισευδαίμονα τὸν ἡρωϊκὸν ὑπέρμαχον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅτι ἔλαχεν αἰδοῦ τοιοῦτου, ὡς ὁ Ὅμηρος, πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἀνδραγαθημάτων του.

Αὕτη ἡ στιγμή, συναρμολογοῦσα τὴν μνήμην δύο τῶν μεγαλύτερων προσώπων τῆς ἱστορικῆς Ἑλλάδος, συνδέει τὴν ἀρχαιότητα μετὰ τοῦ μέσου καὶ μετὰ τοῦ νεωτέρου αἰῶνος — Τοὺς μὲν Ἡρωϊκοὺς χρόνους συνάπτει μετὰ τῶν ἱστορικῶν, ἐπειδὴ ὁ Ἀχιλλεύς ἐν μέσῳ τῆς πολυθείας εἶναι ποιητικὸν ἀπαύγασμα καὶ προσωποποιήσις τῆς πολεμικῆς πατρίδος· συνάπτει δὲ τὸν Μεσαίωνα μετὰ τῆς ἀρχαιότητος, διότι ὁ Ἀλέξανδρος σταθερῶς ὑπῆρξε τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος ἢ κοσμικῆς, καὶ πολεμικῆς, καὶ ἐθνικῆς πλευρά.

Εὐσιδῆς, ὡς ὁ Φοῖβος τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ ὁποῦ καὶ ἀδελφός προσονομάζεται· ἀνδρείος ὡς ὁ Βρασίδας, πολιτικὸς μᾶλλον τοῦ Περικλέους, ἔμπειρος ὡς ὁ Φίλιππος, σοφός δὲ ὅσον ὁ Ἀριστοτέλης, «ὄμματα καὶ κεφαλὴν ἴκελος Διὶ τερπικεραύνῳ,

Ἄρει δὲ ζώνην, στέρνον δὲ Ποσειδάωνι»,

ὁ ἀνὴρ αὐτός ὥφειλεν, ἐν τῷ θαυμασίῳ αὐτοῦ βίῳ νά συγκεφαλαιώσῃ τὴν Ἰλιάδα πᾶσαν τῶν ἡρωϊσμῶν καὶ τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατακτήσεων.

— Καὶ τῶντι ὁ Ἀλέξανδρος, καθ' ἕλλην τὴν διάρκειαν τῆς δουλείας, ὁμοιάζει τὰς κολοσσαίας ἐκεῖνας Αἰγυπτιακὰς Πυραμίδας, τῶν ὑποίων τὰς πλευρὰς ἐξανόγουσιν οἱ ὑδοιπόροι ἐκ παντὸς

μέρους τῆς ἐρήμου. — Αὐτὴ ἡ μεγάλη τῆς ἀρχαιότητος σκιά, προτεινομένη ἐπὶ χώραν ἀπέραντον, ὁδηγεῖ καὶ παρηγορεῖ τὴν ὄρφανωθεῖσαν γενεάν.

Εἰς πανηγύρεις, εἰς ἵπποδρόμια, εἰς δημοσίας τελετάς, εἰς οικιακὰς ἀγαλλιάσεις, ὁ τυραννοῦμενος λαὸς, ὡς ἄλλος Ὀμηρος τετυφλωμένος, ραψῶδει τοῦ ἡμιθέου τὰς ἀνδραγαθίας εἰς λυραν τονιαμένην ἐν ἤχῳ χριστιανικῷ, καὶ εἰς διάλεκτον ἐνθυμίζουσαν τὴν φωνὴν τῶν Μακεδόνων καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. — Πολὺς χρόνος παρέρχεται μετὰ τὴν θανάμ αὐτοῦ, πρὶν ἢ πεισθῶσιν οἱ λαοὶ ὅτι πραγματικῶς ὁ μέγας κατακτητὴς ἀπέθανε· καὶ ὅτε διεσκέδασθη ἡ ἀπάτη, πένθος γενικὸν ἐκάλυψε τὴν Ἑλληνικὴν γῆν. Τότε ἄσματα δημοτικὰ, καὶ ἀγοραῖα διηγήματα, καὶ παντὸς εἶδους ἀφελῆ συναξάρια ὑπερύψωσαν τὴν περίλαμπρον ἀνδρείαν τοῦ νέου βασιλέως, καὶ ἐποίησαν τὴ ὄνομά του πασιχαρές. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ δόξα του συνεταυτίσθη τοσοῦτον μετὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ, ὥστε εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ὁμάδων καὶ εἰς τὰς ἐνδομύχους αὐτῶν εὐχὰς, ἔλαβεν ὁ βίος τοῦ ἥρωος μορφήν ὀνείρου χρυσοῦ; γενόμενος ἰδανικὸς τύπος ἐθνικότητος, τόλμης, ἐμπειρίας· ὑπογραμμὸς Ἑλληνικῆς παμβασιλείας καὶ κυριαρχίας.

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν εὐγένων Ἑλλῶν, καὶ εἰς τινὰς ἐποχὰς διωρισμένας, ἐμφανίζονται πρόσωπά τινα περιφανῆ, περὶ τὰ ὁποῖα ἔρχονται νὰ καταφύγῃσι καὶ συμπλεχθῶσι πανθ' ὅσα γενναῖα φρονήματα μέλλουσι νὰ μεταδοθῶσιν ὡς μέσον σωτηρίας πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους. — Βεβαίως μεταξὺ τούτων κατέχει τὴν πρώτην θέσιν ὁ Ἀλέξανδρος, εἰς τὴν σωματικὴν καὶ ἠθικὴν τοῦ ὁποίου καλλονὴν φαίνεται ὅτι ἐξήστραψαν καὶ συνήγαγαν πάντα τὰ κάλλη τοῦ πατρικοῦ παραδείσου. Ἡ δόξα τοῦ ἀνδρὸς ἐπεσκίασεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας τὰς ἐλπίδας τῆς πολεμουμένης φυλῆς, καθὼς ἡ μνήμη αὐτοῦ ἐγονιμοποίησε μετέπειτα τὰς περὶ ἐλευθερίας παραδόσεις. Ὁ βίος αὐτοῦ, γεγραμμένος ἐν κοινῇ διαλέκτῳ, ἐκυκλοφόρησεν ἀδιαλείπτως εἰς τὰς φλέβας τῆς μέσης κοινωνίας, διασωθεὶς μόνος τῶν ἡλιουταρχικῶν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ὁμάδων. Σήμερον ἔτι, ὁ λαὸς ἀναγινώσκει εἰς τοῦς Ὀριάμβους

αὐτοῦ τὸ μεγαλεῖον τῶν προγόνων, ἀναπολῶν δὲ τὰ παρελθόντα ἐναβρύνεται καὶ μεγαλαυχεῖ. — Πρώτῃ δὲ ἑπιθυμῶν, μετὰ τὴν τριήμερον λεηλασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠ' ἀνακαλέσθη τοὺς φυγαδεύοντας Ἕλληνας, ἔλαβε συμβουλήν παρὰ τινος Γραικοῦ νὰ διαλαλήσῃ, πρὸς κοινήν γνώσιν τῶν κατοίκων, ὅτι, μολοντί Τούρκος, ἀναγινώσκει τὸν βίον τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πλάτωνος.

Γ'.

Ἀποστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὡς πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν.

Τὴν ἀπειρον δὲ ταύτην δημοτικότητα οὐχὶ ἀναξίως, οὐδ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέκτησε.

Πρώτη καὶ μόνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐδράχθη ἡ αὐτοῦ μεγαλόνοια τοῦ ἀληθοῦς πνεύματος τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστολῆς.

Εἶδεν ὁ μέγας καὶ τολμηρὸς ἐν μιᾷ ῥοπῇ, εἶδε καὶ ἠσθάνθη, ὅτι ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ Πολιτικὴ, οἱ δύο οὗτοι ὑπουργοὶ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ βραχίονος, καθὼ ἀντιστοιχοῦντες τῇ θεωρίᾳ καὶ τῇ πράξει, αἱ δύο αὐταὶ ἐπιστήμαι, ὀρμητήρια τῆς πόλεως καὶ τοῦ κόσμου, ἦσαν ἐπίσης τὰ δύο κορυφαῖα ὄργανα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τοῦτο παρατηρήσας ἀπ' ἀρχῆς μετὰ σπανίας ὀξυδερκείας, ἐπενόησε νὰ συμφιλιώσῃ αὐτὰ, χωρισμένα ὄντα ὡσεπιτοπλείστον, καὶ νὰ προβιβάσῃ τὴν σημαίαν τῆς συμμαχίας τῶν ἐπὶ τὸ εὐρὸν θέατρον τῆς Οἰκουμένης. Ὁ ἔμπειρος διπλωμάτης καὶ πολιτικὸς Φίλιππος, ὁ πατήρ του, εἶχεν ἐγκαίρως φροντίσει περὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ νέου παιδαγωγίας· ὁ δὲ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἦλθε νὰ τελειοποιήσῃ τὴν φιλοσοφικὴν μύθην.

Τοῦτο τὸ νόημα εἶναι ὁ πρώτιστος, τοῦτο εἶναι ὁ ἀρχικὸς σπόρος τοῦ ἀνακαινισθησομένου Ἑλληνισμοῦ. Δὲν σημαίνει ὅτι εἰς τὸ προμοιῶδες σχέδιον τῆς ἀναμορφώσεως ἐλλείπη τὸ θρησκευτικὸν στοιχεῖον ἢ σοφία τῆς θείας ἐνσάρκώσεως δὲν εἶχεν ἀκόμη κατέλθῃ ὡς ἐάντ' αὐτῆς κατεῖχε θέσιν θρησκείας ἢ φιλοσοφίας. — Ἡ πατρις λοιπὸν ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ ἢ δὲ Φιλοσοφία ἐν τῇ πατρίδι, ἰδοὺ

τὸ λαμπρὸν, καὶ μέγα καὶ πολυανάλωτον τοῦ Ἀλεξάνδρου σχέδιον!

Ἐν τῷ σχεδίῳ τούτῳ συνδιετάσσεται ἡ ἐξωτερικεὺς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τούτεστιν ἡ καθολικεὺς τῆς φιλοσοφικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσονομίας, σκοπὸς καὶ τέρμα τοῦ θείου νοήματος.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν πολιτικὴν, ἐπρόκειτο νὰ κατεδαφισθῶσι προηγουμένως τὰ μεσότοιχα τὰ χωρίζοντα μίαν τῆς ἄλλης τὰς Ἑλληνίδας πόλεις, καὶ διαιροῦντα, καὶ κερματίζοντα τὸν Ἑλληνισμόν εἰς τόσας διχοστατούσας πολιτείας, ὅπως ἐκλείψωσιν αἱ ἐριδές, αἱ ἐπαρχιακαὶ διχόνοιαι, αἱ ὀρησκειτικαὶ διαφοραὶ, καὶ οὕτως ἐγερθῆ τὸ ἔθνος εἰς ἐνότητα πολιτεύματος καὶ θεσμοθεσίας. Ὅταν δὲ, τῷ δε τῷ μέσω, ἤθελε συγκροτηθῆ συμπολιτεία τις Ἑλληνική, βάσιν ἔχουσα τὴν κατὰ πάντα ἰσότητα, καὶ κεφαλὴν ὁμολογοῦσα τὴν μακεδονικὴν μοναρχίαν, τότε αὕτη, διὰ τὰς μεγάλας ἐλπίδας, ὡς ὁ Πλούταρχος λέγει, νὰ γίνῃ τόπος καὶ ὑπογραμμὸς τῆς διανοηθείσης καθολικῆς Συμπολιτείας· τότε ἡ Ἑλλὰς νὰ γίνῃ θεσμοθέτις τῆς οἰκουμένης.

«Γὰν ὅπ' ἐμοὶ τίθεμαι, Ζεῦ, σὺ δ' Ὀλυμπον ἔχε!»

Καθόσον δ' ἀφορᾷ τὴν Φιλοσοφίαν, ὁ αὐτὸς μέγας σκοπὸς ἐσχεδιάζετο. Ἰππεῖλον αἱ σχολαὶ τῶν Ἀθηνῶν νὰ μετακομισθῶσιν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ν' ἀπεκδημήσωσιν ἡ ἐπιστήμη καὶ τὰ γράμματα ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ· νὰ ἔλθωσιν εἰς συναπάντησιν τὰ φῶτα τῆς Εὐρώπης μετὰ τῶν φώτων τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ δὲ ἀνάγκη τῆς φιλοσοφικῆς ταύτης ἀπεκδημήσεως δὲν ἦτο φαινόμενον διόλου νέον· ἤδη καὶ πρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου περιησχόλει πνεύματά τινα κλητὰ. Μετὰ τὰς ἀποκαλύψεις τῆς Ἰωνικῆς σχολῆς, ὁ Νους ἐκεῖνος τοῦ Ἀναξαγόρα, νοῦς τῆ ἀληθείας καὶ δαίμων τῆς Ἑλλάδος, ἐδυσανασχέει καὶ ἀνυπομόνει δέσμιος ἐντὸς τῶν στενῶν ὀρίων τῆς Ἀττικῆς. Νέαι ἐντολαὶ, νέαι ἐμπνεύσεις καὶ ἐπιβλέψεις ὄθουν ἤδη τοὺς σοφοὺς πρὸς ἀνακάλυψιν χώρας τινος, μᾶλλον τῆς Ἑλληνίδος εὐρυχώρου. — Τί ἐχρῆσίμενον ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος Οὐρανὸς καὶ πάντα τὰ τῆς τέχνης καὶ φύσεως δωρήματα, εἴν ἡ πατὴρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς γνώσεως ἐκελλεν αἰώνως νὰ μείνῃ

μεμονωμένη τοῦ λοιποῦ κόσμου, νὰ μὴ γίνῃ ἐξία τῆς ἐπιστήμης, νὰ μὴ ἀναγορευθῇ πνευματικὴ βασιλεύουσα τῆς ἀνθρωπότητος;

Τὰ δύο κολοσσαῖα γεννήματα τοῦ φρονήματος τούτου, ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος καὶ ἡ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἤλθον προσφόρως διὰ νὰ καταστήσωσι τὴν ἐπιθυμίαν ἐτι μᾶλλον ἐπαισητήν.

Ὁ μὲν πρῶτος διὰ ὑψηλῶν θεωρημάτων ἀδισκόπως προσέβαλλε τὴν νῦν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ὀρεγόμενος νέας πολιτείας φιλοσόφου φύσεως, οἰκίζομένης εἰ δυνατόν ὑφ' ὄλων τῶν ἐθνῶν. «Ἐροῦμεν γάρ, λέγει, ὅτι θαυμαστὸν μὲν ἂν οὐδὲν εἴη, εἰ καὶ οὗτοι εὐδαιμονέστατοί εἰσιν, οὐ μὴν πρὸς τοῦτο βλέποντες τὴν πόλιν οἰκίζομεν, ὅπως ἐν τῇ ἡμῖν ἔθνος ἔσται διαφερόντως εὐδαιμον, ἀλλ' ὅπως ὅτι μάλιστα ὅλη ἡ πόλις. . . . Νῦν μὲν οὖν, ὡς οἴομεθα, τὴν εὐδαιμόνα πλάττομεν, οὐκ ἀπολαβόντες ὀλίγους ἐν αὐτῇ τοιοῦτους τινὰς τιθέντας, ἀλλ' ὅλην. . . Οὕτω ἔξυμπάσης τῆς πόλεως αὐξανομένης καὶ καλῶς οἰκίζομένης, ἐκτέον ὅπως ἐκάστοις τοῖς ἔθνεσιν ἢ φύσιν ἀποδίδωσι τοῦ μεταπλαμβάνειν εὐδαιμονίας». Ἐπειτα δὲ προσθέτει «ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπαιτιῶμαι, μηδεμίαν ἀξίαν εἶναι τῶν νῦν κατάστασιν πόλεως φιλοσόφου φύσεως· διὸ καὶ στρέφεσθαι τε καὶ ἀλλοιοῦσθαι αὐτήν, ὡσπερ ξενικὸν σπέρμα ἐν γῆ ἄλλῃ σπειρόμενον ἐξίτηλον· εἰς τὸ ἐπιχώριον φιλεῖ κρατούμενον ἴναί, οὕτω καὶ τοῦτο τὸ γένος, νῦν μὲν οὐκ ἴσχειν τὴν αὐτοδύναμιν, ἀλλ' εἰς ἀλλότριον ἦθος ἀντιπίπτειν· εἰ δὲ λήψεται τὴν ἀρίστην πολιτείαν, ὡσπερ καὶ αὐτὸ ἀριστόν ἐστι, τότε δηλώσει, ὅτι τοῦτο μὲν θεῖον ἦν, τὰ δ' ἄλλα ἀνθρώπινα, τὰ τε τῶν φύσεων καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων».

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὁ δεύτερος, διαπραγματευθεὶς τὸ ζήτημα ὑπὸ πρακτικωτέραν ἐποψίν, καὶ καταδείξας ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἐλλειμματα τῶν Ἑλληνικῶν πολιτειῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ δυνατόν μίαν ἐκτεταμμένης ἀρίστου Πολιτείας, στηριζομένης ἐπὶ βάσεως καθολικῆς δικαιοσύνης, ἐκοινώνησεν εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν ἀγνωστον ἕως τότε διοργανισμόν. Κατ' αὐτὸν, ἡ Ἑλλάς, ὅχι ἡ Ἑλλάς τῶν Ἀθηνῶν ἢ τῶν Θηβῶν ἢ τοῦ Ἄργους, ἀλλ' ἡ σύμπασα Ἑλλάς ὡς

ἐκ τῆς εὐκρασίας τοῦ κλίματος καὶ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς της, καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων της, πρέπει νὰ γίνῃ κέντρον ὄλου τοῦ γνωστοῦ κόσμου, πατρὶς θετὴ τῆς ἀνθρωπότητας.

«Σχεδὸν δὴ κατανοήσειεν ἄν τις τοῦτό γε βλέψας ἐπὶ τε τὰς εὐδοκίμους τῶν Ἑλλήνων, καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὡς διελέηται τοῖς ἔθνεσι. Τὰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ψυχραῖς τόποις ἔθνη καὶ τὰ περὶ τὴν Ἐυρώπην θυμοῦ μένεσσι πλήρη, διανοίας ἔνδεεστερα καὶ τέχνης· διόπερ ἐλεύθερα μὲν διατελεῖ μάλλον, ἀπολίτευτα δὲ, καὶ τῶν πλησίον ἄρχειν οὐ δυνάμενα. Τὰ δὲ περὶ τὴν Ἀσίαν διανοητικὰ μὲν καὶ τεχνικὰ τὴν ψυχὴν, ἄθυμα δὲ· διόπερ ἀρχόμενα καὶ δουλεύοντα διατελεῖ. Τὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων γένος, ὡσπερ μεσεῦσά κατὰ τοὺς τόπους, οὕτως ἀμφοῖν μετέχει· καὶ γὰρ ἐνθυμον καὶ διανοητικόν ἐστι· διόπερ ἑλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ βέλτιστα πολιτευόμενον, καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων, μιᾶς τυγχάνον πολιτείας».

Δ'.

Πηγαὶ τοῦ μεσοκωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δὲ μέγα σχέδιον τῆς καθολικεύσεως ὀφείλει νὰ λάβῃ καὶ ἐκτέλεσιν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποκρινόμενος πρὸς τὸν φιλόσοφον Διογένην, λέγει αὐτῷ. «Εἰ μὴ βασιλεὺς ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην». — Τί σημαίνει ὁ λόγος του ;

Ἄντι τοῦ νὰ δώσωμεν ἡμεῖς τὴν διερμηνεύσειν, ἃς ἀκροασθῶμεν καλῆτερον τῆς ἐξηγήσεως, ἣν ἔδωκε φιλόσοφος τις Ἕλληνα, ἀκμάσας τρεῖς ἑκατονταστηρίδας μετὰ τὸν κατακτητὴν. «Ὁ λόγος τοῦ Ἀλεξάνδρου, παρατηρεῖ ὁ Πλούταρχος, δηλοῖ ταῦτα. «Εἰ μὴ τὰ βαρβαρικὰ τοῖς ἑλληνικοῖς κρέασαι διεννοούμην, καὶ ἅπασαν ἡπειρον ἐπιὼν ἐξημερῶσαι, καὶ πέρατα γῆς ἀνευρών καὶ ἀθαλάττης, ὠκεανῷ προσερεῖσαι Μακεδονίαν, καὶ τὴν Ἰβηρίαν ἀσπεῖραι, καὶ καταχέασθαι γένους παντὸς εὐδικίαν καὶ εἰρήνην, οὐκ ἂν ἀπράκτω τρυφῶν ἐξουσία καθήμην, ἀλλ' ἐξήλουν ἂν τὴν Διογένην εὐτέλειαν· νῦν δὲ σύγγνωθι, Διογένης· Ἰρακλέα μιμοῦ-

αμαι, καὶ Περσεία ζῆλιῶ, καὶ τὰ Διονύσου μετιῶν Ἰχνη, Θεοῦ γε-
 ανάρχου καὶ προπάτορος, βούλομαι πάλιν ἐν Ἰνδία νικῶντας
 αἴ Ἕλληνας ἐγχορευθῆσαι, καὶ τοὺς ὑπὲρ καύκασον ὄρειους, καὶ
 ἀγρίους τῶν βακχικῶν ἀναμνήσαι κώμων· καλεῖ τινες εἶναι λέ-
 αγονται στερρῆς καὶ γυμνητῆδος σοφίας ἐθάδες, ἄνδρες ἱεροὶ καὶ
 «αὐτόνομοι, θεῶ σχολάζοντες, εὐτελέστεροι Διογένους, οὐδὲν πῆ-
 ρας δεόμενοι, τροφήν γὰρ οὐκ ἀποτίθενται, πρόσφατον αἶψι καὶ
 «νέαν ἀπὸ γῆς ἔχοντες· ποτὸν δὲ ποταμοὶ βέουσι· φύλλα δ' αὐ-
 ατοῖς δένδρων ἀποχυθέντων, καὶ πόα γῆς ἐγκατακλιθῆναι. Δι' ἐμὲ
 «κἀκεῖνοι Διογένη γινώσκονται, καὶ Διογένης ἐκεῖνους. Δεῖ κἀ-
 «μὲ νόμισμα παρακόψαι, καὶ παραχαράξαι τὸ βαρβαρικὴ θέσει
 «κατασκευασμένον, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ».

Τις τῶν ἀρχαίων, ἢ τῶν νεωτέρων ἐξέθηκέ ποτε φιλοσοφικώ-
 τερον ταῦτοχρόνως καὶ ἱστορικώτερον ὄρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἀπο-
 στολῆς; — Ὁ Ἀλέξανδρος, ὡσεὶ Κολόμβος τοῦ αἰῶνος του, ἀπῆρ-
 χητο λοιπὸν μέχρι γῆς ἐσχατιῶν, ζητῶν τὴν ἀδιάγνωστον χώραν
 τῆς ὑπὸ Ἑλληνικοὺς οἰωνοὺς καθολικῆς συμπολιτείας.

Καὶ αὕτη ἡ κατασκευὴ τῆς ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ἐν τῇ
 τότε γνωστῇ οἰκουμένῃ, τοῦτέστιν ἡ σκορὰ τῶν ἑλληνικῶν, ὡς
 ὁ βιογράφος τοῦ Ἀλεξάνδρου λέγει, ἐπὶ πᾶσαν ἠπειρον καὶ θά-
 λασσαν, αὕτη ἡ γενέτειρα τοῦ μεσαιωνικοῦ, ἢ ἄλλως εἰπεῖν, τοῦ
 χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ, αὕτη ἀληθῶς εἶναι ἀρχή, πηγὴ καὶ
 σύνδεσμος τῆς διαπλασθησομένης ἐθνικότητος. — Ἐὰν ἡ ἀρχαία
 Ἑλλάς ὑπῆρχεν ἀπλῶς πολυθεϊκῇ, καθὼς τινες διίσχυρίσθησαν,
 ἤθελε βεβαίως συναποθάνει μετὰ τῆς πολυθείας· εἰς ὄλεθρον, καὶ
 ὁ αὐτὸς περιέμενε ἀμφοτέρας. — Ἐὰν ἀπλῶς ὑπῆρχεν ὀλικῇ,
 καὶ χαικῇ, καὶ ἐνήδονος, ἢ, ὡς ὁ Hegel νομίζει, ἐὰν ἰδιότης
 κυρία τῆς ἀρχαίας ἑλληνικότητος ἦτον ἡ ὠραία ἀτομικότης,
 ἤγουν ἡ πρὸς τὴν καλλιτεχνίαν, πρὸς τὸ πλαστὸν ὠραῖον ῥοπή, τί
 λοιπὸν ἔσασεν αὐτὴν ἐκ τοῦ γενικοῦ τῶν ἐθνικοτήτων τῆς ἀρχαί-
 οτητας κατακλισμοῦ, τί διεφύλαξεν αὐτὴν μετὰ τὴν ὄλην τῶν
 ὠραίων τεχνῶν ἐξαχρείωσιν;

Τὸ καθ' ἡμᾶς οὖν φρονοῦμεν, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς καθολικεύσεως,

ούσία ιστορική, ζωοδώρητος, αίδιος πνεύμα, ἀληθῶς μὲν ἀνεξέλικτον ἔτι καὶ ἀτελές, μὴ πληρωθέντων ἔτι τῶν χρόνων τῆς τελειότητος, πλὴν οὐχ ἤττον μετέχον θείας ιδιότητος, ὅτι, λέγομεν, τοῦτο τὸ πνεῦμα, καὶ οὐχ ἄλλο, διέσωσε τὸν ἑλληνισμόν ἐν γένει μὲν ὄν περιουσία ἀνθρωπίνη, ἐν μέρει δὲ ἡμέτερος ἐθνισμός, ἴδιον ἡμῶν ἀγαθόν.

Καὶ εἰς τὸν λόγον τοῦτον τῆς καθολικότητος εὐρίσκομεν συγχρόνως τὴν ἐξήγησιν καὶ δικαιολόγησιν τῶν δύο κυρίων ιστορικῶν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ ιδιοτήτων, δηλαδή τῆς καθόλου σοφίας, καὶ τῆς ἐθνικῆς διαλέκτου, προσόντα ἀναπόσπαστα καὶ ἀδιαχώριστα τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, ἀντιστοιχοῦντα τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ φιλοσοφικὸν στοιχείον, τὸ δὲ εἰς τὸ πολιτικόν, ἀναφερόμενα δὲ νῦν πρὸς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, καὶ μόνα ἐπιζήσαντα εἰς τὴν τῶν πάντων καταστροφὴν.

Χωρὶς τῆς θεωρίας ταύτης, καθ' ἡμετέραν γνῶμην, ἡ ἀλήθεια τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ ἡ ἐνδελέχεια αὐτοῦ, καθίστανται γεγονότα δυσεξήγητα· τὴν δὲ θεωρίαν θέλομεν ἀρμοδίως διευκρινῆσαι.

Ε΄.

Ἐκτίσεις τοῦ περὶ καθολικείσεως σχεδίου.

Ὁ Ἀλέξανδρος προχειρίζομενος, γενικῆ ψήφῳ, ἀρχιστράτηγος Ἑλλήνων καὶ κορυφαῖος νομοθέτης αὐτῶν, ἐκστρατεύει κατὰ τῆς Ἀσίας, τῆς παλαιᾶς καὶ ἀδυσωπήτου ἐχθρᾶς τῆς ἐλευθερίας, κατὰ τοῦτου τοῦ ἀνυπερβάτου νομιζομένου φραγμοῦ πρὸς τὴν ἐξωτερικευσιν. Αἱ Μακεδονικαὶ φάλαγγες, Ἑλληνικοὺς ὕμνους παιανίζουσαι, ἀπυχαιρετῶσι τὰς ὄχθας τῆς πατρίδος.— Ἡ Ἀσία κλονίζεται ὑπὸ τὸν πάταγον τοῦ στρατοῦ. Ἡ Ἀσία πίπτει. Ὁ Ἀλέξανδρος κατακτατῶμενος τὴν γῆν τῆς μερικότητος ἐπιβάλλει αὐτῆτος θεαμούς καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδος του. Ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἄχρι Βαβυλώνας, καὶ ἀπὸ ταύτης ἄχρι Σούσων καὶ Βάκτρης καὶ Μαρακάνδας, ἡχεῖ Ἑλληνικὴ φωνή. Γίνεται πανταχοῦ λόγος περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσοπολιτείας καὶ ἐνότητος, λέξεων καὶ ἰδεῶν ἀγνωστων μέχρι τότε.

Ὅπου πατήσῃ ὁ Ἀλέξανδρος, ὅπου φανῇ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία,

ἐκεῖ κτίζονται πόλεις καὶ κώμαι, ἐν τῷ οἰκισμῷ τῶν ὁποίων ὑπερισχῆει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Καὶ πρῶγμα θαυμάσιον! Τοιαύτη τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ὑπεροχὴ, τοσοῦτον ὑπάρχει συμπεριληπτικὴ καὶ ἀφοροῦσιτικὴ ἡ δύναμις τοῦ ἐνεισαγομένου πολιτισμοῦ, ὥστε ἐντὸς τριακόντα ἐτῶν μετὰ τὴν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου γενομένην διάβασιν τοῦ Ἑλλησπόντου, ἡ Ἑλληνικὴ διάλεκτος καθομιλεῖται πανταχοῦ ἀπὸ Κυκλάδων νήσων μέχρι Ἰνδοῦ ποταμοῦ, καὶ προσέτι ἐπέκεινα Αἰγύπτου. Ἡ διάλεκτος τῶν φιλοσόφων ἐγένετο γλῶσσα πᾶσιν τῶν ἡγεμονικῶν αὐτῶν, διάλεκτος πάσης γραμματολογίας, πάσης πολιτικῆς ἢ δικαστικῆς ὑπηρεσίας, ὄργανον συγκοινωνίας μεταξὺ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου, μέσον καθολικῆς συνδιαλλαγῆς. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς τύπος εἰς ὃν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν μορφοποιοῦνται τὰ γένη τῆς Ἑλλάδος Ἀσίας, Συρίας, καὶ Αἰγύπτου, θέλει διατηρηθῆ ὀλοσχερῆς μέχρι τῆς τῶν Σαρακηνῶν κατακτῆσεως.

Οἱ βάρβαροι λαοὶ τῆς Ἀσίας ἠλεκτρίζονται ὑπὸ τοιούτων ἡδονικῶν αὐτῶν. — Τίνος, καὶ ἀπὸ τίνος οὐρανοῦ χώρος ἤρχοντο οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ κηρύττοντες, ὅτι ὁ δοῦλος διὰ τῆς ἀνδρείας ἔχει δικαίωμα νὰ ἐλευθερωθῆ, καὶ ὅτι ἡ ἰσότης εἶναι ὑπερτέρα τῆς τυραννίδος; — Λοιπὸν δὲν εἶναι κατὰ φύσιν ἀχρεῖος καὶ χαμερπῆς ὁ ἄνθρωπος, οὐδὲ κατὰ θεῖαν βουλήν ὑποτάσσεται τῷ δεσποτισμῷ! Λοιπὸν, ἐκτὸς τῆς Ἀσίας, ὑπάρχει καὶ ἄλλος κόσμος εὐτυχέστερος καὶ τελειότερος!

Ἡ φιλοσοφία ταυτοχρόνως διέτρεχε καὶ αὐτὴ τὰς ὁδοὺς τῆς μυστηριώδους Ἀνατολῆς, παρακολουθοῦσα τὰς μακεδονικὰς φάλαγγας, καὶ πανταχοῦ διασπείρουσα τὰς μεταφυσικὰς καὶ ἠθικὰς δόξας τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. — Ὅποιον φῶς Ἰλαρὸν ἀνέτειλε τότε ἐπὶ τῆς ἱεροκρατικῆς σοφίας, διαφωτίζον τὰ σκοτῆ τῶν αἰνιγμάτων, καὶ λαμπρύνον διὰ φιλοσοφικῆς καὶ λογικῆς μεθερμηνεύσεως τὰ σύμβολα τῆς παναρχαίας πανθεῖας!

Ἰδὴ καταργεῖται τὸ μονοπωλεῖον τῆς θρησκείας, ἡ δὲ πείρα καὶ ἡ πραγματικότης ἀντικαθιστῶσι τὰς κενὰς καὶ ἀφηρημένας ἀρχάς. Οἱ σοφοὶ τῶν Περσῶν, οἱ ἱερεῖς τῆς Αἰγύπτου, οἱ

Γυμνοσοφισταί, οἱ Φαρισαῖοι τῆς Ἱερουσαλήμ, οἱ Περιπάτητικοί, οἱ Πυθαγορικοί, οἱ Στοῖκοι, οἱ Συγκριτικοί, καὶ καθόλου εἰπεῖν, πάντες οἱ τῆς ἐρέυνης εἰδήμονες, συνέρχονται τότε, ὡς περ εἰς μέγιστον πλατωνικὸν συμπόσιον, συζητοῦντες περὶ ψυχῆς, περὶ κόσμου, περὶ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, περὶ στοιχείων, περὶ πολιτείας, καὶ συμφιλονεικούντες περὶ δικαιωμάτων καὶ ὑπεροχῆς ἑλληνισμοῦ. — Πλείσταί δοξασίαι ἐχθρικῶς ἄχρι τοῦδε διακειμένα, νῦν συνοικειοῦνται πρὸς ἀλλήλας· ἄλλαι δὲ συγχωνεύονται ὀλοτελῶς. Θεολογικαὶ γνώμαι, προλήψεις περὶ κοινωνικῶν προνομίων, δόγματα καὶ δυσιδαιμονίαι περὶ ἀνισότητος, ὅλα μύγδην συνεισρέουσιν ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ χωνευτηρίου, ἐξ οὗ μέλλουσιν ἐπειτα νὰ ἐξέλθωσιν ἀναμεμορφωμένα ἐν τῷ τύπῳ τοῦ λόγου, τῆς κοινωφελείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ νοῦς.

ΣΤ΄.

Σύμπλασις Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς.

Ἐκαστος ἐννοεῖ τίνα ὄφειλον νὰ ᾔηται τὰ τηλικαύτης συγχωνύσεως ἀποτελέσματα.

Ἡ φιλοσοφία τῆς Ἑλλάδος ὑποκύπτει εἰς σημαντικὰς μεταβολάς· ἡ δὲ τῆς Ἀσίας οὐδὲ κἀν ἴχνος διατηρεῖ τῆς οικείας πάλαι μορφῆς. Ἡ σύμπηξις καὶ συνεπαφὴ τῶν ἰδεῶν ἐτροπολόγησαν ἤδη τὴν ἀνθρώπινον ἐπιστήμην.

Ἀλλὰ τὸ μᾶλλον ἀξιοσπούδαστον, καὶ, τολμῶμεν νὰ εἰπώμεν, ὑπερφιλόσοφον τῆς συνεργασίας ἀποτέλεσμα, στέφανος αὐτοχρόνως καὶ καύχημα τῆς ἑλληνικῆς καθολικεύσεως εἶναι, ὅτι ὁ ἐκλεκτικὸς καὶ ἀναλυτικὸς ἐκεῖνος νοῦς, ἀφοῦ διέτρεξεν ὅλην τὴν σφαῖραν τῆς ἐρέυνης καὶ γνώσεως, συνείδε τὴν ἐπιστήμην τοῦ τότε κόσμου ἀνίκανον ἤδη πρὸς τὴν ἐρμῆνευσιν τοῦ παντός· ὅτι συνησθάνθη τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην τοῦ ν' ἀποστρέψῃ τέλος τὸ πρόσωπον ἐκ τῆς ἐπιγείου ἀτελείας· καὶ ὅτι ὄφειλε νὰ ἐπικληθῇ τὴν βοήθειαν ἄλλης τινος σοφίας τελειοτέρας, ἄλλης τινος ἐπιστήμης καταλληλοτέρας εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ἡσήμεραι προοδευούσης καὶ πραγματοποιουμένης καθολικότητος.

Ἐντεῦθεν ἀκριβῶς ἀρχεται τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀνατολῆς συγγενείας καὶ συμπαθείας. — Ἡ Ἑλλάς, ἃς μᾶς συγχωρηθῆ ἡ λέξις, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐξαγατομίζεται. Ἡ δὲ Ἀνατολή παραδεχομένη τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸν ἱστοριονομικὸν κανόνα, ἐτοιμάζεται νὰ διαλαμπρύνῃ μετ' ὀλίγον αὐτὸν, καὶ νὰ τὸν μεταδώσῃ καθιερωμένον καὶ ἀσυγκρίτως τελειότερον.

Ἀπὸ ταῦδε, οἱ δύο ἄσπανδοι πολέμιοι τὰς δεξιὰς τείνοντες ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον ὑπὸ τοῦς οἰωνοῦς τῆς σχεδίασθαισιν πανανθρώπου ἱστορίας, καὶ προσδοκῶντες τὰς εὐλογίας τοῦ μέλλοντος, συμπεριπετύσσονται καὶ συνομνύουσιν ἀτελεύτητον συμμαχίαν.

Ἡ ὥρα τῆς πραγματοποιήσεως, ἡ ὥρα τῆς οἰκουμένης Μεταρρυθμίσεως ἐγγύζει. — Αἱ πύλαι τῶν Οὐρανῶν ἤδη ἠνεώχθησαν, καὶ ὁ Μύστης τῆς παγκοσμίου καὶ καθόλου Σοφίας ἤνωθεν ἀποτενίζει τὸ βλέμμα ἐπὶ τῶν δύο τούτων τοῦ μέλλοντος μεγάλων ἀθλητῶν! — Μυστηριώδης συμψυχία, διαρκούσης τῆς ὁποίας, ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ, ἡ Ἀνατολή καὶ ἡ Ἑλλάς πρώτη φορᾶ συνομιλοῦσιν ἐν τῇ προγνώσει τῶν ἐπομένων! Συννεόησις ἀπόρρητος, ἐν μὲν τῇ ἀρχῇ τῆς ὁποίας ἡ Ἑλληνικὴ μεγαλόνοια καθολικευθεῖσα, καὶ εἰς τὸ κόσμιον τοῦ Ἀλεξάνδρου πρόσωπον ἐνσεσαρκωμένη, ἀναπτεροῦται, καὶ γενικῇ τῶν λαῶν εὐχῇ, ὡς ἄνθρωπος ἀποθεοῦται· ἐν δὲ τῷ τέλει, Θεὸς ἐνανθρωπίζεται, εὐφραινομένων τῶν οὐρανίων, καὶ τῶν ἐπιγείων ἀγαλλομένων.

Ζ΄.

Μακεδονικὴ ἐπίμβασις.

Ἀκρεπῶς λοιπὸν καὶ, νομίζομεν, ἀφιλοσόφως ἔτι, ἐθεωρήθη ἡ ἐν Ἑλλάδι τῶν Μακεδόνων παρουσία ὡς κατάκτησις, ὡς βία ξένη καὶ διαφορογενῆς, καταστρέψασα τὰς ἐν μέρει πολιτείας, ἐπισκοπῶ διαρπαγῆς, καὶ καταλύσασα βαρβαρικῶς τὰ φῶτα καὶ τὴν δημοκρατίαν.

Ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνωτέρω σκέψεως ὀρμώμενοι, τοῦναντίον φρονοῦμεν ὅτι οἱ Μακεδόνες ἐβοήθησαν μάλιστα τὴν ἐθνικὴν ἀνάπτυξιν διὰ τῆς τῶν ὀχλαγωγῶν καταδιώξεως, τούτων, ὥστε ἰσοσταθμί-

σαντες, ὀλίγον τὴν κοινωνικὴν εὐταξίαν διὰ τῆς ἰσχυροποιήσεως τῶν ἀριστοκρατῶν, ἐβράδυνον τὴν ὥρην τῆς καταφθοράς, καὶ ἔδωκαν καιρὸν εἰς τὸ ἔθνος νὰ τρέξῃ τὸν προτεταγμένον δρόμον του. Ἐὰν προσέβαλον τὴν ἐλευθερίαν, προσέβαλον μᾶλλον τὰς καταχρήσεις αὐτῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὑπερβολικῇ πλημμύρᾳ τῆς δημοκρατείας, περὶ ἧς τοσοῦτον ὁ Ἄριστοτέλης μεμψιμοιρεῖ, πλημμύρα, ἣτις ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐκχυλιζομένη εἰς Ἀθήνας, εἰς ταύτην τὴν καρδίαν τοῦ ἔθνους, ἐπακτεῖλει μὲν πᾶν καθεστῶς, προητοίμαζε δὲ τοῦ Πανελληνίου τὸν ἄωρον ὄλεθρον.

Πραγματικῶς, οὐδὲ ὁ Φίλιππος, οὐδὲ ὁ Ἀλέξανδρος, οὐδὲ οἱ τούτου διάδοχοι κατεκράτησαν ποτὲ χώραν Ἑλληνικὴν ὡς ἀπόλυτοι δεσπῆται, ἂν καὶ ἦσαν κύριοι νὰ καθέξωσιν αἴαν ἤθελον. Ἔστω δὲ τοῦτο δείγμα τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀποστολῆς, καὶ τῶν πρὸ ἡμῶν λεγομένων τεκμηρίων. Ἐὰν δ' εἰς τινὰς πόλεις ἔθεντο φρουρὰν, ὡς εἰς Θήβας καὶ Μουνυχίαν, ἔκαμαν τοῦτο πρὸς ὑπεράσπισιν μᾶλλον καὶ συντήρησιν τῆς Ἑλληνικῆς ἰσορροπίας, ἢ πρὸς κατάσφιψιν τῶν ἐγχωρίων ἐλευθεριῶν. « Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἔλεγεν ὁ Ἀλέξανδρος Ἀμόντου, οὐ γὰρ ἂν ἔλεγον, εἰ μὴ μεγάλως ἐκηδόμην συναπάσης τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὸς τε γὰρ Ἕλληνας γένος εἰμὶ τῶρχαίον, καὶ ἂντ' ἐλευθέρῃς δεδουλωμένην οὐκ ἂν ἐθέλοισι ὀρεῖν τὴν Ἑλλάδα ». Πλὴν οἱ Ἕλληνες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἐπιμέμφομαι τὴν ἐπέμβασιν, κρίνοντες μόνον τὰ πράγματα μὲ τὸν κανόνα τῶν ἡμερησίων συμφερόντων. « Εἰ μὲν οὖν ἑαυτῶν διετέλεσαν ὄντες, γράφει εἰς αὐτῶν, καὶ τοῖς παροῦσιν ἀρχοῦμενοι, μὴ διέστησαν οἱ Ἀθηναῖοι τε καὶ Λακεδαιμόνιοι περὶ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας ἀλλήλοις φιλονεικοῦντες, οὐκ ἂν ἕτεροὶ ποτε τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο κύριοι. » — Ἡμεῖς δὲ ἐπαναλέγομεν τοὺς ἐκείνων κλαυθμηρισμοὺς, μὴ διαμετροῦντες τὸν χρόνον, μηδὲ ἀναλογιζόμενοι τὰς μετέπειτα συνεπείας, εἰς ἃς ὀφείλομεν ὑπαρξιν καὶ σωτηρίαν. — Οὕτω συνήθως κρίνονται καὶ διαγνώσκονται τὰ βουλευόμενα τῆς Προνοίας!

Ἀλλὰ καὶ σαφέστερον διαδεικνύεται τῆς Μακεδονικῆς ἐπεμβάσεως ὁ χαρακτήρ, ὅταν ἐμβλέψωμεν εἰς τὴν τότε καταστά-

σιν τῶν πραγμάτων. Λίθησκευτικαὶ διγύνοισι, τὰ ἐμφύλια πάθη, ἡ ἀλληλομαχία, καὶ πάντα ἐκεῖνα τὰ δεινὰ συμπτώματα, τὰ ὅποια ἡ προμηνύουσι τὴν προσεχῆ τῶν ὄλων καταστροφὴν, ἢ καὶ προαναγγελοῦσιν ἐγγύζουσαν βίβλικήν τινά μεταβολήν, ὅλα εἶχον τοσοῦτον κορυφωθῆ, ὅσον οὐδέποτε πρότερον.

Ἦτον ἡ Ἑλλάς διηρημένη εἰς πλείστα κόμματα, ὧν ὑπερτέρου δὺο, τὰ κυριώτερα καὶ παλαιά· τὸ ἀριστοκρατικὸν καὶ τὸ δημοκρατικόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, δηλ. τὸ τῆς ἀριστοκρατίας ἤθελε τὸν κερματισμὸν τῆς Ἑλλάδος εἰς διαφόρους πολιτείας κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἐπικρατοῦν ἔτι σύστημα· τὸ δὲ δημοκρατικὸν ἐπεθύμει τὴν καθ' ὅλα ἰσονομίαν, τὴν ἰσοπολιτείαν, τὸ ὑμοιομόρφον κατὰ τὰς προόδους τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, καὶ τὴν φορὰν τῶν προσφάτων πολιτικῶν ἀναγκῶν. — Πότερον ἠσπάσθη τῆς Μακεδονίας ἡ πολιτικὴ; ἠσπάσατο τὸ κόμμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐσωτερικῶς μὲν ἠδύνατο διὰ τῆς ἀμοιβαίας συμμαχίας καὶ ἀντιμαχίας τῶν ἐπικρατειῶν νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα, τυχούσης εἰσβολῆς, ὡς μετέπειτα συνέβη ἐπὶ Ῥωμαίων· ἐξωτερικῶς δὲ, ἔμελλε νὰ ἐπιταχύνῃ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν διὰ τῆς πικντελοῦς καταλύσεως τῶν ἐπαρχιακῶν διαχωρισμάτων. Κατὰ συνέπειαν τῆς ἐκλογῆς τῶν Μακεδόνων, ἡ Ἑλλάς τῆς διανοίας καὶ τῆς πολιτικῆς διηρέθη ἐπίσης εἰς δύο μέρη· ῥήτορες περιδόθητι ἐξ ἀμφοτέρων ἐδημηγόρησαν τῶν μερῶν, πότε μὲν τὸ βῆμα ἀναβάνοντες μετὰ πεφωτισμένης συνειδήσεως, πότε δὲ ἀγορεύσαντες καθ' ὑφήγησιν τῆς μοναρχικῆς ἐπεμβάσεως. Οἱ μὲν παλαιοὶ ἀριστοκράται, καὶ συντηρηταὶ τῶν καθιερωτῶν ἀπεστράφησαν τὰς κεινοτομίας, φοβούμενοι τὴν σύγχυσιν καὶ τὸν ζενισμὸν· ἡ δὲ ὑγειῶς φρονοῦσα μερὶς ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τῆς Μακεδονίας πρὸς ἐπέκτασιν τῆς δημοκρατίας. Ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ εὐγλωττία δὲν ἔλλειψαν εἰς οὐδὲν τῶν κομμάτων. Βλέπομεν τὸν μὲν Φωκίωνα, τοῦτο τὸ ἀρχέτυπον τῆς ἀρετῆς καὶ συνέσεως· προσκεκολλημένον τῇ Μακεδονικῇ πατρίδι· τὸν δὲ Δημοσθένην ἕτερον ἀρχέτυπον φιλοπατρίας ἀκλονήτου καὶ δυσκαλλοῦτου, ἀγωνιζόμενον ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς Συντηρήσεως. — Ὅτε ὁ Φωκίων σ-

μυυπρεπώς και ταπεινώς ανέβαινε τὰς βαθμίδας τοῦ βήματος, ὁ Δημοσθένης ἀνέκραξε συνήθως. «Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι ὁ πέλεκυς τῶν ἐπιχειρημάτων μου.» Σημαντικὸν ἀπόφθεγμα χαρακτηρίζον τὴν φύσιν τῆς μακεδονικῆς μερίδος. — Νισᾶ δὲ τῶν ἡμερῶν, μὴνύσαντος τοῦ μαντείου τῶν ἀελφῶν, ὅτι πάντες οἱ ἐν Ἀθήναις περὶ πολιτείας συμφωνοῦσιν, ἐκτὸς ἐνός, ὁ Φωκίων ἀνίστάμενος μεταξὺ τοῦ ὄχλου, φωνάζει «Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ ταλαιπωρεῖσθε διὰ νὰ μάθητε τίς οὗτος ὁ ἀνὴρ· ἐγὼ αὐτὸς εἰμί!»

— Προσμαρτυροῦνται δὲ ταῦτα καὶ ὑπὸ τῶν ἔπειτα διατρεξάντων.

Διότι ὅπως παύσωσιν ἡ δημογωγία τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τινῶν ἄλλων πόλεων ἡ ἀναρχία, ἀναγκάζεται ὁ Μένυλλος, στρατηγὸς Μακεδόνων, νὰ καταργήσῃ προσωρινῶς τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, τὸ ὅπερ ἐν εἰς χεῖρας ταραξίων εἶχε καταστήσει τυραννίδος καὶ καταπίεσεως ὄργανον. Ἡ Ἑλλάς ἡσυχάζει· τὰ πάθη κατευνάζονται συνεπέῃα τηλικούτου τολμήματος. Ἄμα δὲ δι' ἐπίτηδες ψηφίσματος ἡ Ὀλυμπιάς ἐπανορθοῖ τὴν δημοκρατίαν, ἐπαναλαμβάνονται πάλιν αἱ πρότερον στάσεις, καὶ σφαγαί, καὶ ἀρπαγαί, καὶ ἐρίδες.

Ἐντεκμαιρόμεθα λοιπόν ὅτι τὸ μὲν φρόνημα τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, ἦτοι τὸ σύστημα τοῦ ἐθνικοῦ κερματισμοῦ ἔρρεπε πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀναρχίαν καὶ τὴν ἐμφύλιον διχόνοιαν, ἐπιταχύνον οὕτω τῆς Ἑλλάδος τὸν ἀθεράπευτον ὄλεθρον· τὸ δὲ φρόνημα τῶν ἐπιθυμούντων μίαν καὶ μόνην πολιτείαν, ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἔμωσ καὶ συγκεραστικὴν προστασίαν τῶν Μακεδόνων τεθειμένῃν, ἐπρέσβιου σωτηρίου ἀρχῆς, καὶ ἐβασίζετο ἐπὶ λόγων ἀνωτέρων ἐθνισμοῦ καὶ ἀναπτύξεως.

Η΄.

ἀγαθὴ συμμάχια.

Ἀλλὰ περισσότερον εἶτι σαφηνίζει τὴν φύσιν τῆς μακεδονικῆς ἀποστολῆς ἢ τῶν ἐπομένων συμβεβηκότων ἐπιθεώρησις. Διακρίνεται προφανέστερον ἢ ἐθνοσωτήριος κλήσις τῶν Μακεδόνων